

Det er fordelagtigt, både økonomisk og praktisk, at udføre rydningen af Bjergfyr (*Pinus mugo*) på tørre heder og i mere våde lavninger med **tungt maskineri på brede, glatte dæk**, og at køre i de samme spor og fortrinsvis i lavningerne. På denne måde undgås beskadigelse af de ofte meget sårbare plantesamfund på den tørre hede og i den relativt brede overgangszone mellem den tørre hede og de nærliggende lavninger. Tør hede der domineres af Revling (*Empetrum nigrum*), hvilket findes på store dele af hederne ved Vadehavet, kan derimod have fordel af midlertidig ødelæggelse af det tætte buskdække gennem brugen af tungt maskineri. Introduktion af for eksempel kvæggræsning kan så sikre at den originale, mere artsrige hede vedligeholdes.

Mosaikafbrændning af klitheden anbefales især i områder der er meget påvirkede af tilførsel af næringsstoffer, enten fra havet, jordbunden eller fra nærliggende intensivt dyrkede landbrugsarealer. Afbrændningen kan modvirke den hurtige omdannelse til krat og skov sådanne områder ellers vil opleve.

For alle plejeaktiviteter gælder at det er meget vigtigt at alt plantemateriale så vidt muligt fjernes fra klithederne mens det er friskt. På denne måde fjernes mest næring, og man opnår den bedste effekt.

RETNINGSLINIER FOR FORVALTNING AF KLITHEDER

På baggrund af de anbefalinger der blev givet af Københavns Universitet og Danmarks Miljøundersøgelser i forbindelse med LIFE-projektet, er der udarbejdet følgende retningslinier for forvaltningen af klithedeområder:

Plejeaktiviteter skal igangsættes så hurtigt som muligt efter det er konstateret at en uheldig udvikling er i gang.

Rydning af invasive, ikke-hjemmehørende nåletræer, som for eksempel Bjergfyr (*Pinus mugo*) og Contortafyr (*Pinus contorta*) bør ske så hurtigt som muligt. Træerne er meget konkurrencedygtige, og deres tilstedeværelse ændrer i løbet af

kort tid forholdene så meget at de oprindelige planter har sværere ved at komme tilbage. **Rydning af træerne er en forudsætning for udviklingen af en gunstig bevaringsstatus.**

Rydning af nåletræer skal altid opfattes som en total fjernelse af alt materiale over jorden, inklusiv nåle og kogler. Rødder og stubbe kan blive stående. Alt materiale over jorden skal opsamles og brændes på udvalgte steder på klitheden, eller alternativt flises (til brug i varmeproduktion) udenfor området. Afbrænding i bunker på heden anbefales kun hvis rydningerne sker på meget store og relativt utilgængelige områder.

Kvasbunker til afbrænding skal placeres med **mindst 50 meters afstand**, og fortrinsvis på fladt terræn. Afbrændingsstederne bør aldrig placeres i den grå klit eller i overgangszonen mellem den grå klit og det tilstødende flade terræn, da det er sårbart. Flytning af de nedskårne træer skal helst ske manuelt eller med maskiner på brede, glatte dæk. Sporene som maskinerne efterlader, skal ikke udbedres.

Det anbefales at bruge de udvalgte afbrændingssteder med 5-10 års mellemrum, og så vidt muligt altid at bruge de samme steder.

Manuel fjernelse af selvsåede unge nåletræer er nødvendig hvert år i mindst 3 år efter første rydning af nåletræsbevoksninger. Derefter skal manuel fjernelse ske mindst hvert tredje år, indtil frøbanken i jorden er væk.

I nogle klithedeområder anbefales **ekstensiv græsning** (især med får, men også med kvæg) som et middel til at opretholde den åbne vegetationstype domineret af urter, efter de selvsåede nåletræer er fjernet. Dette anbefales især i områder tæt på moræneaflejringer dækket af flyvesand, for eksempel på hederne ved Vadehavet og ved Bulbjerg. Især klithedearealer der tidligere blev afgræsset, og som nu domineres af Revling (*Empetrum nigrum*) bør afgræsses, fortrinsvis af kvæg.

Brug af grenknuser bør begrænses, da denne metode ikke fjerner næringsstoffer nok til at give en langvarig effekt, medmindre området afbrændes umiddelbart efter.

